

CZY NOWE ROZWIĄZANIA W ZAKRESIE MAKSYMALNYCH POZAODSETKOWYCH KOSZTÓW KREDYTU WZMOCNIĄ BEZPIECZEŃSTWO FINANSOWE POLAKÓW?

Magdalena REDO, redo@umk.pl, ORCID 0000-0002-1274-3181

Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

DOI 10.5604/01.3001.0054.3025

Streszczenie: Narastający problem pozaodsetkowych kosztów kredytu (PKK) wzmógł w Polsce najpierw wybuch kryzysu finansowego w 2008 r., a następnie wybuch pandemii covid-19 w 2020 r., w wyniku czego stopy procentowe NBP zostały obniżone do bezprecedensowego poziomu 0,1%. W efekcie także oprocentowanie kredytów musiało ulec znacznej redukcji, dlatego instytucje kredytujące przerzuciły część kosztów lub zarobku ukrytych dotąd w oprocentowaniu do PKK. Przeprowadzona analiza wykazała, że nowowprowadzone zmiany zastrzegające ustawowe limity w zakresie wysokości nakładanych na kredytobiorców w Polsce PKK i pożyczki, które weszły w życie w grudniu 2022 r., najsilniej obniżyły limit PKK w przypadku kredytów konsumenckich poniżej 30 dni. Spośród kredytów na okres powyżej 30 dni limit PKK najbardziej uległ obniżeniu dla kredytów zaciąganych na 16-31 miesięcy. W przypadku kredytów konsumenckich udzielonych na okres 15-60 miesięcy obecne rozwiązanie jest mniej korzystne dla kredytobiorców, niż to wprowadzone przejściowo na czas pandemii covid-19. Analizowana nowelizacja wprowadziła po raz pierwszy ograniczenia w poziomie pozaodsetkowych kosztów w przypadku umowy pożyczki regulowanej kodeksem cywilnym. Co ważne, w większości przypadków limit kosztów pozaodsetkowych dla umowy pożyczki jest korzystniejszy (niższy) niż dla kredytu konsumenckiego. Jedynie w sytuacji długu zaciąganego na okres 12-18 miesięcy niższy jest zastrzeżony w grudniu 2022 r. limit PKK dla kredytu konsumenckiego, niż nowowprowadzony limit dla umowy pożyczki (kc). Powyższe pozornie korzystne dla kredytobiorców obniżenie limitu PKK sprawia jednak, że udzielanie kredytów i pożyczek stało się w Polsce mniej opłacalne, przez co nastąpi ograniczenie ich dostępności i wypchnięcie części klientów do pożyczania pieniędzy w szarej strefie, zagrażając bezpieczeństwu finansowemu osób o niższej zdolności kredytowej.

Słowa kluczowe: pozaodsetkowe koszty kredytu, kredyt konsumencki, pożyczka, kredytobiorca, bezpieczeństwo finansowe

1. Wstęp

Problem wysokich kosztów kapitału jest w Polsce aktualny od dekad. O ile w latach 90. XX w. sprowadzał się on do bardzo wysokich odsetek, to w latach 2000. wraz z coraz niższym oprocentowaniem – dzięki stłumionej inflacji i rosnącej wiarygodności – problemem kredytobiorców w Polsce stawały się sukcesywnie wprowadzane kolejne koszty pozaodsetkowe (różnego rodzaju prowizje i odrębne opłaty za poszczególne czynności bankowe). Narastający problem pozaodsetkowych kosztów kredytu wzmógł dodatkowo wybuch kryzysu finansowego w 2008 r., w konsekwencji którego bezprecedensowo obniżone zostały stopy procentowe banków centralnych – także NBP (stopa referencyjna została zredukowana z 6%

w połowie 2008 r. do 3,5% w 2009 r.). W efekcie oprocentowanie kredytów w Polsce musiało także ulec zauważalnej redukcji w związku z obowiązującym limitem nominalnego oprocentowania kredytów zdefiniowanym w kodeksie cywilnym¹. Z tego powodu instytucje kredytujące przerzuciły część kosztów lub zarobku ukrytych dotąd w oprocentowaniu do pozaodsetkowych kosztów kredytu. Przez co dodatkowo zwiększyła się dysproporcja w ciężarze kosztów pozaodsetkowych i względnie niskich kosztów odsetkowych. Rozbudziło to publiczną debatę nad poziomem kosztów pozaodsetkowych w Polsce i zmotywowało do ich uregulowania w przepisach prawnych i ustanowienia w 2015 r. maksymalnego ich poziomu w przypadku kredytu konsumenckiego (wciąż zdaniem wielu zbyt liberalnego). Kilka lat później dyskusję nad poziomem kosztu kredytów w Polsce ożywił wybuch pandemii covid-19, w wyniku czego stopy procentowe zostały obniżone do jeszcze niższych poziomów – w połowie 2020 r. stopa referencyjna NBP osiągnęła historyczny poziom 0,1%. W obliczu kolejnych lockdownów problem pozaodsetkowych kosztów kredytu przybrał na sile i szybko doczekał się najpierw przejściowych preferencyjnych zmian w przepisach prawnych (na czas pandemii²), a z końcem 2022 r. trwałych zmian zmuszających instytucje kredytujące do redukcji pozaodsetkowych kosztów kredytu i pożyczki³.

Celem opracowania jest analiza i ocena zmian w zakresie ustawowych rozwiązań regulujących poziom nakładanych na kredytobiorców w Polsce pozaodsetkowych kosztów kredytu i pożyczki, które weszły w życie w grudniu 2022 r., a także ocena w przypadku których kredytów nowoprowadzone zmiany są najbardziej korzystne. W tym celu, na podstawie wyników przeprowadzonej analizy matematycznej, autorka dokonała analizy porównawczej zmian w poziomie pozaodsetkowych kosztów dla kredytów i pożyczek o różnych okresach zapadalności obowiązujących w Polsce przed i po 18 grudnia 2022 r. oraz przejściowo w okresie pandemii covid-19. Konkluzje zostały wyciągnięte przy zastosowaniu metody wnioskowania indukcyjnego na podstawie uzyskanych wyników, badania aktów prawnych i nielicznej w tematyce kosztów pozaodsetkowych literatury. Niniejsza analiza jest więc przyczynkiem do wypełnienia luki w polskiej literaturze naukowej na temat niedoszacowywanego problemu wysokich kosztów kredytu w Polsce i związanych z tym zagrożeń dla bezpieczeństwa finansowego Polaków i tempa rozwoju polskiej gospodarki.

W polskim prawie obowiązują obecnie dwa kluczowe rozwiązania, których celem jest ograniczenie nieuczciwych praktyk kredytodawców (tzw. przepisy antylichwiarskie). Mają one zapobiegać pożyczaniu pieniędzy zbyt drogo. Należą do nich:

¹ Górne ograniczenie wysokości odsetek wynikających z czynności prawnej wprowadzono w Polsce po raz pierwszy w 2005 r. (zaczęły one obowiązywać z dniem 20.02.2006 r.). Art. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2005 nr 157 poz. 1316) określił, że nie mogą one przekraczać czterokrotności stopy kredytu lombardowego NBP (dodając to ograniczenie w § 2² art. 359 kc). W 2015 r. limit ten został zredefiniowany do obecnej postaci przez art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015 poz. 1830). Zaczął on obowiązywać z dniem 1.01.2016 r.

² Wprowadzonych ustawą z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2020 poz. 374) – zwana dalej ustawą covid-19; art. 8d.

³ Wprowadzonych ustawą z dnia 6 października 2022 r. o zmianie ustaw w celu przeciwdziałania lichwie (Dz. U. 2022 poz. 2339); art. 7 ust. 4 oraz art. 1 ust. 1.

- 1) maksymalny limit nominalnego oprocentowania kredytów określony w kodeksie cywilnym (wynoszący dwukrotność odsetek ustawowych, wyznaczanych jako suma obowiązującej stopy referencyjnej NBP plus 3,5 punktu procentowego^{4, 5});
- 2) oraz maksymalny limit pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego⁶ oraz pożyczki⁷.

2. Maksymalny poziom pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego

Ograniczenia w zakresie poziomu pozaodsetkowych kosztów nakładanych przez instytucje finansowe na kredytobiorców zostały wprowadzone w Polsce relatywnie niedawno. Uchwalono je dopiero w połowie 2015 r., a zaczęły obowiązywać⁸ z dniem 11 marca 2016 r. Co ważne, ograniczenia te dotyczą tylko i wyłącznie kredytu konsumenckiego, tj. kredytu lub pożyczki do wysokości 255,55 tys. zł, udzielonych w postaci tzw. kredytu konsumenckiego w rozumieniu ustawy o kredycie konsumenckim⁹ (uokk). Kredyt konsumencki to kredyt przeznaczony dla konsumentów, tj. osób fizycznych na cele niezwiązane z ich działalnością gospodarczą lub zawodową¹⁰, co oznacza że nie może być przyznany firmie lub osobie prowadzącej działalność gospodarczą w ramach tejże działalności. A to znaczy, że w ich przypadku korzystanie, zarówno z kredytów, jak i pożyczek, reguluje nie ustawa o kredycie konsumenckim, a kodeks cywilny. Taki kredytobiorca nie jest więc chroniony przepisami uokk.

Potrzeba wzmocnienia pozycji kredytobiorcy w tak nierównym układzie sił w świecie finansów jest podnoszona od dawna, ale wciąż niedoszacowywana, co wynika z powszechnej zbyt niskiej świadomości finansowej społeczeństw i niedoceniań przewagi merytorycznej instytucji finansowych. W efekcie trwających od lat dyskusji w listopadzie 2022 r. uchwalono w Polsce kolejną odsłonę przepisów antylichwiarskich, które z dniem 18 grudnia 2022 r. zauważalnie zaostrzyły maksymalny limit pozaodsetkowych kosztów kredytu (MPKK) w przypadku kredytów konsumenckich¹¹. Wynosi on dziś 45% całkowitej kwoty kredytu¹². To ogromna zmiana na korzyść konsumenta, gdyż dotychczas pozaodsetkowe koszty kredytu mogły sięgać nawet 100% kwoty kredytu (por. kolumna 4 w tab. 1). Podkreślić też należy, że wskazany poziom limitu PKK dotyczy kredytów udzielanych na okres dłuższy niż 3,5 roku. Przy krótszych kredytach (pożyczkach) maksymalny limit jest niższy i zależy od długości okresu kredytowania, a jego poziom wyznacza się przy pomocy jednej z dwóch formuł określonych w uokk¹³ – por. kol. 2 i 3 w ostatnim wierszu tabeli 1.

⁴ Art. 359, § 2 oraz § 2¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93).

⁵ Odsetki ustawowe wynoszą obecnie w Polsce 10,25% rocznie (stopa referencyjna NBP = 6,75%), czyli maksymalne nominalne oprocentowanie kredytów i pożyczek to dziś 20,5% w skali roku (marzec 2023).

⁶ Art. 36a ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst ujednolicony na podstawie tekstu jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 246, 2339) – dalej jako uokk.

⁷ Art. 720² kc.

⁸ Art. 7 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015 poz. 1357).

⁹ Art. 3 ust. 2 oraz ust. 1 uokk.

¹⁰ Art. 22¹ kc.

¹¹ Art. 7 ust. 4 ustawy z dnia 6 października 2022 r. o zmianie ustaw w celu przeciwdziałania lichwie (Dz. U. 2022 poz. 2339) – dalej jako ustawa antylichwiarska, 2022.

¹² Art. 36a. ust. 2 uokk.

¹³ Art. 36a ust. 1 uokk.

Tabela 1. Limity poziomu kosztów pozaodsetkowych od kredytu konsumenckiego w Polsce w latach 2016-2023

	okres obowiązywania limitów	okres kredytowania		jednak nie więcej niż
		≥ 30 dni	< 30 dni	
	1	2	3	4
1	od 11.03.2016 do 7.03.2020 i od 1.07.2021 do 17.12.2022	$MPKK \leq (K \cdot 25\%) + (K \cdot \frac{n}{R} \cdot 30\%)$		100% kwoty kredytu
2	od 8.03.2020 do 30.06.2021 (covid-19)	$MPKK \leq (K \cdot 15\%) + (K \cdot \frac{n}{R} \cdot 6\%)$	$MPKK \leq K \cdot 5\%$	45% kwoty kredytu
3	od 18.12.2022	$MPKK = (K \cdot 10\%) + (K \cdot \frac{n}{R} \cdot 10\%)$	$MPKK \leq K \cdot 5\%$	45% kwoty kredytu

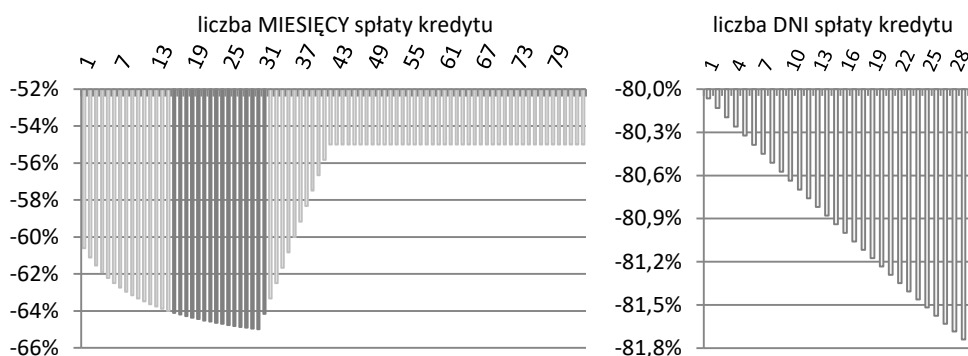
MPKK – maksymalna wysokość pozaodsetkowych kosztów kredytu

K – całkowita kwota kredytu

n – okres spłaty kredytu wyrażony w dniach

R – liczba dni w roku

(Źródło: opracowanie własne na podstawie kolejnych nowelizacji uokk)

Rys. 1. Skala obniżki maksymalnego poziomu PKK od grudnia 2022 r. względem dotychczasowych rozwiązań (w %) zależnie od długości okresu kredytowania (dla kredytów od 30 dni: wykres lewy, dla kredytów do 30 dni: wykres prawy).

(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

W przypadku kredytu konsumenckiego na okres 30 dni lub dłuższy maksymalny poziom kosztów kredytu wyznacza się w zgodzie z formułą w kol. 2 (szary wiersz 3). Limit PKK rośnie wraz z wydłużaniem okresu kredytowania, jednak jak wskazano, nie może przekraczać 45% kwoty kredytu. Jeszcze niższy limit wprowadzono dla kredytów udzielanych na okres krótszy niż 30 dni, w przypadku których PKK mogą stanowić maksymalnie 5% kwoty kredytu (niezależnie od kwoty i liczby dni kredytowania). To ogromna redukcja limitów PKK względem dotychczas obowiązujących w Polsce rozwiązań – por. wiersz 3 (obecne limity) i wiersz 1 (limity przed 18.12.2022). Ponieważ dotychczasowe rozwiązanie zakładało jeden wspólny sposób wyznaczania maksymalnego poziomu PKK (bez względu na okres kredytowania; por. wiersz 1 w tab. 1), to wprowadzone zmiany w zróżnicowany sposób obniżyły limit PKK w zależności od okresu kredytowania. Najsilniej obniżony został limit PKK dla kredytów poniżej 30 dni. W ich przypadku maksymalne PKK, które jeszcze w połowie grudnia 2022 r. wahały się na poziomie 25,1-27,4% kwoty kredytu, dziś są aż o 80-82% niższe (rys. 1, wykres prawy) – mogą

wynosić maksymalnie 5% kwoty kredytu (rys. 2). W przypadku kredytów na dłuższe okresy redukcja maksymalnych PKK jest mniejsza, ale też znaczna: MPKK są dziś niższe o 55-65% względem dotychczasowych rozwiązań (rys. 1, wykres lewy). Spośród kredytów na okres powyżej 30 dni limit PKK uległ najbardziej obniżeniu dla kredytów zaciąganych na 16-31 miesięcy – o 64-65% w stosunku do dotychczasowych rozwiązań (por. ciemne słupki na lewym wykresie, rys. 1).

3. MPKK w czasie covid-19

Wyjaśnić należy, że redukcję MPKK wprowadzoną pod koniec 2022 r. poprzedził w Polsce swoisty praktyczny test zaostrzonych rozwiązań w tym zakresie. Bowiem po wybuchu pandemii covid-19, w ramach działań mających wspomóc gospodarkę i kredytobiorców w tym wyjątkowo trudnym czasie, ustawodawca polski¹⁴ przejściowo (na prawie 16 miesięcy) znacząco obniżył ustawowy limit maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu. W okresie od 8 marca 2020 r. do 30 czerwca 2021 r.¹⁵ swoboda definiowania poziomu pozaodsetkowych kosztów kredytu przez instytucje kredytujące w Polsce uległa drastycznemu ograniczeniu. Covidowe regulacje najsilniej zredukowały limit PKK pożyczek poniżej 30 dni, wprowadzając identyczny, jak obecnie obowiązujący, limit PKK na poziomie 5% kwoty kredytu – por. wiersz 2, kol. 3 w tab. 1. W przypadku kredytów na dłuższe okresy obniżka maksymalnego poziomu PKK była także znacząca, ale ówczesna formuła ich wyznaczania różniła się od obecnej (por. wiersz 2 i 3, kol. 2 w tab. 1). Limit PKK w mniejszym stopniu zależał wówczas od długości okresu kredytowania, a w większym od samej kwoty kredytu. Najsilniejsza redukcja w przypadku kredytów na powyżej 30 dni dotyczyła wówczas tych na okres od 18 do 36 miesięcy – por. rys. 2.

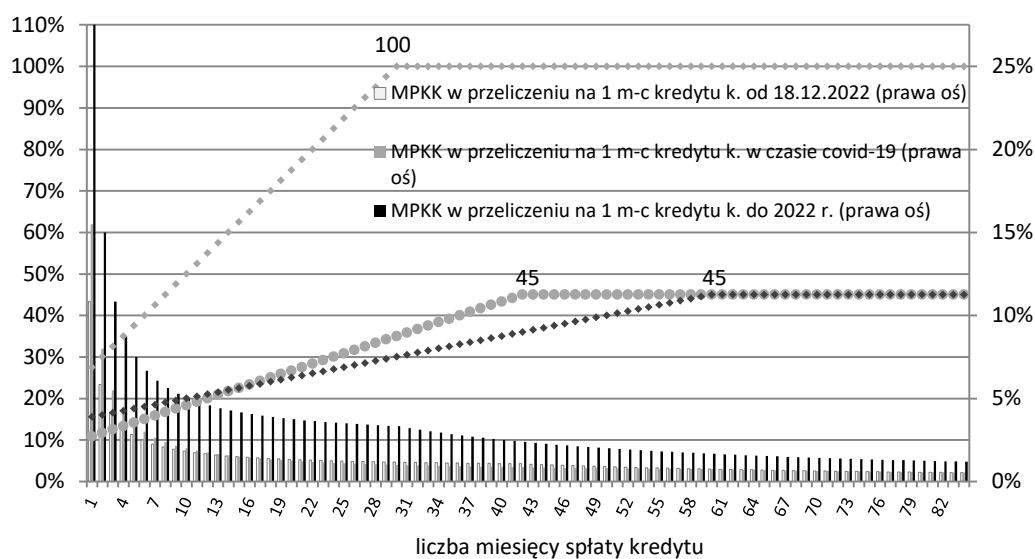
4. Porównanie obecnie obowiązujących MPKK z wcześniejszymi rozwiązaniami

W przypadku kredytów udzielanych na okres krótszy niż 30 dni oraz udzielanych na okres 5 lat lub dłuższy, obecnie obowiązujące (od 18.12.2022 r.) zaostrzone rozwiązanie w zakresie maksymalnego poziomu PKK jest tak samo korzystne, jak to wprowadzone przejściowo w czasie covid-19 (8.03.2022-30.06.2021). W przypadku kredytów na okres poniżej 30 dni MPKK = 5% kwoty kredytu, a w przypadku kredytów na 5 lat lub dłużej MPKK = 45% kwoty kredytu. Natomiast w przypadku kredytów na okres od 1 do 60 miesięcy, z uwagi na wskazane różnice w obu formułach (kol. 2, wiersze 2 i 3 w tab. 1), ocena zależy od długości okresu kredytowania:

- w przypadku kredytów od 1 do 15 miesięcy korzystniejszy dla kredytobiorców jest obecnie obowiązujący limit PKK niż ten wprowadzony na czas covid-19,
- natomiast w przypadku kredytów udzielonych na okres 15-60 miesięcy (do 5 lat) korzystniejsze od obecnego było rozwiązanie z czasu covid-19 (tj. silniej obniżało ono poziom dopuszczalnych PKK) – por. różnica w poziomie MPKK na rys. 2: między ciemnoszarymi a czarnymi punktami.
- W przypadku pozostałych okresów kredytowania oba rozwiązania przyzwałyby/ją na jednakowy poziom MPKK.

¹⁴ Art. 8d ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2020 poz. 374) – zwanej dalej ustawą covid-19.

¹⁵ Art. 36 ust. 3a ustawy covid-19.

Rys. 2. Porównanie obecnego poziomu maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego (2023 r.) z dotychczasowym (do grudnia 2022 r.) oraz obowiązującym w czasie ustawy covid-19 (tj. od 8 marca 2020 r. do 30 czerwca 2021 r.) – jako % kwoty kredytu zaciąganego na okres od 1 do 84 m-cy (łącznie: punktory, na lewej osi oraz w przeliczeniu na 1 miesiąc pożyczki: słupki, na prawej osi)
(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

Oczywiście oba te rozwiązania są znacząco bardziej korzystne dla kredytobiorców niż obowiązujące w Polsce w latach 2016-2022 standardowe rozwiązania w zakresie MPKK. W tabeli 2 zestawiono wnioski z analizy ukazanej na rys. 2, wskazując dla jakich okresów kredytowania korzystniejsze są obecne rozwiązania, a dla jakich korzystniejsze były te wprowadzone na okres pandemii covid-19. Podkreślić należy, że w przypadku kredytów konsumenckich udzielanych na okres od 15 do 60 miesięcy korzystniejsze było rozwiązanie z okresu covid-19. A to właśnie tej długości okres kredytowania powinien być silniej wspierany korzystniejszymi rozwiązaniami (niż bardzo krótkie terminy kredytowania – kilkumiesięczne czy 3-4 tygodniowe). Większa redukcja MPKK w przypadku tych najkrótszych terminów kredytowania popycha do zadłużania się na krótsze terminy, które oznaczają cięższe comiesięczne obciążenie ratami kredytu. Mogą więc prowadzić do częstszych problemów z płynnością kredytobiorców, zmuszać do spłacania kredytu kolejnym kredytem, a także do silniejszego redukcjonowania poziomu bieżącej konsumpcji, czyli standardu życia, a w konsekwencji powodować zmniejszenie sprzedaży, a więc wolniejszy rozwój gospodarczy.

Tabela 2. Porównanie poziomu obecnie obowiązującego limitu maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu z tym w czasie covid-19 – zależnie od długości okresu kredytowania

	okres obowiązywania limitów	okres kredytowania				
		< 30 dni	≥ 30 dni i < 15 m-cy	15 m-cy	> 15 m-cy i < 60 m-cy	≥ 60 m-cy
	1	2	3	4	5	6
1	od 18.12.2022	jednakowy	niższy	jednakowy	wyższy	jednakowy
2	od 8.03.2020 do 30.06.2021 (covid-19)		wyższy		niższy	

(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

Nic więc dziwnego, że w obliczu znacznie podwyższonego w okresie pandemii ryzyka doprowadziło to do zauważalnego spadku liczby i wartości udzielanych pożyczek w Polsce. Według danych CRIF w wiosennych miesiącach 2021 r. liczba udzielanych pożyczek była, aż o 40-60% niższa niż w analogicznych miesiącach przed rokiem. Istotnie spadła też przeciętna kwota pożyczek (o 30-40%), przez co łączna wartość udzielanych pożyczek była do jesieni 2021 r. nawet o 50-70% niższa, niż w analogicznych miesiącach 2020 r. Po obniżeniu limitów kosztów pozaodsetkowych o prawie 1/4 zmniejszyła się też liczba aktywnych firm pożyczkowych (z 46 w styczniu do 35 w połowie 2021 r.). Sprzedaż na rynku pożyczek zaczęła zauważalnie rosnąć dopiero wiosną 2021 r., jednak do poziomów sprzed pandemii covid-19 rynek pożyczek wrócił dopiero z końcem 2021 r.¹⁶, czyli pół roku po przywróceniu obecnych znacznie wyższych limitów kosztów pozaodsetkowych. Na problem pozbawienia dostępu konsumentów do legalnie działających instytucji pożyczkowych wskutek zaostżenia limitów PKK w czasie pandemii covid-19 zwracała też uwagę Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego^{17,18}. Z ankiety przeprowadzonej na jej zlecenie przez Instytut Badań Rynkowych i Społecznych w połowie 2020 r. wynikało, że większość (66%) ankietowanych konsumentów negatywnie oceniała zaostżone regulacje ograniczające możliwość pożyczania pieniędzy w legalnych źródłach, a połowa (48%) z nich uznała wprowadzone zmiany za niekorzystne¹⁹. Problemem dla konsumentów i instytucji kredytujących był też dualizm rozwiązań stosowany przez cały okres obowiązywania rozwiązań covidowych: do kredytów udzielonych od 8 marca 2020 r. do 30 czerwca 2021 r. stosowano bowiem obniżone limity PKK, ale dla kredytów udzielonych wcześniej – obowiązywały wciąż wcześniejsze znacznie mniej korzystne dla kredytobiorców rozwiązania²⁰.

Warto w tym miejscu podkreślić, że istnienie limitu PKK nie oznacza, że w ramach jego wysokości instytucja kredytująca ma pełną dowolność w ustalaniu poziomu poszczególnych kosztów. Przeciwnie, ma ona obowiązek określania poszczególnych zobowiązań konsumenta zgodnie z dobrymi praktykami, nie naruszając rażąco jego interesów²¹. Jeśli taki koszt zostanie uznany przez sąd za świadczenie uboczne (a nie główne), może być badany pod kątem abuzywności²². I jak wskazują wyroki sądowe²³, opłaty w nieuzasadnionej wysokości, ustalone w oderwaniu od rzeczywistego nakładu pracy pożyczkodawcy, uznać należy za niedozwolone klauzule umowne²⁴, czyli takie, które nie wiążą pożyczkodawcy i mogą być skutecznie zakwestionowane w sądzie²⁵.

¹⁶ CRIF High Mark Credit Information Services (2022). Rynek pożyczkowy wraca do kondycji sprzed pandemii, 28 lutego.

¹⁷ Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020c). Rynek pożyczek skurczył się o ponad 60%. Analiza rynku pożyczkowego, kwiecień.

¹⁸ Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020a). Apel branży pożyczkowej do Premiera o dialog i konsultacje ws. projektu ustawy wydłużającej okres obowiązywania obniżonego limitu, 11 grudnia.

¹⁹ Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020b). Raport 100 dni tarczy antykryzysowej na rynku pożyczek, lipiec.

²⁰ Paleczna, M. (2021). Szczególne rozwiązania wprowadzone w tzw. pakiecie antykryzysowym w zakresie pozaodsetkowych kosztów kredytów konsumenckich, *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, nr 7(10), s. 121-135, DOI: 10.7172/2299-5749.IKAR.7.10.8

²¹ Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi Sygn. akt III Ca 967/18, LEX nr 2581046.

²² Ośko, P. (2020). Problematyka abuzywności pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego mieszczących się w limicie ustawowym z art. 36a KredytKonsU, *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 1 (49) s. 84-102.

²³ Np. wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi Sygn. akt III Ca 1746/16.

²⁴ Zgodnie z art. 385¹ § 1 kc.

²⁵ Redo, M. (2021). Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych w Polsce – chwilówki a koszty pozaodsetkowe kredytu i RRSO [w:] Współczesne i prognozowane problemy bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa międzynarodowego, Świeboda H., Gębska M. (red.), Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa, s. 43-73.

5. Maksymalny poziom pozaodsetkowych kosztów dla pożyczek (niebędących kredytem konsumenckim)

Podkreślić należy, że kredyty i pożyczki dla osób fizycznych (prywatnych) przyjmują zazwyczaj postać tzw. kredytu konsumenckiego uregulowanego w uokk, do którego odnoszą się opisane wyżej rozwiązania. Nie jest to jedyna możliwość. Warto więc wiedzieć, że osobie fizycznej może zostać udzielona pożyczka (przez firmę pożyczkową, SKOK lub bank) w formie umowy pożyczki, a nie w formie kredytu konsumenckiego. Jest to wówczas równoznaczne z faktem, że zobowiązanie takie regulują przepisy kodeksu cywilnego, a nie uokk. Takiego pożyczkobiorcy nie dotyczą powyższe limity i przepisy zdefiniowane w uokk. I dotychczas tacy pożyczkobiorcy nie byli w Polsce chronieni żadnymi przepisami przed nadmiernie wysokimi kosztami pozaodsetkowymi nakładanymi przez instytucje udzielające takich pożyczek. Dopiero ostatnie zmiany wprowadzone ustawą mającą przeciwdziałać lichwie ustanowiły od 18 grudnia 2022 r. podobne do powyżej omówionych ograniczenia w zakresie poziomu pozaodsetkowych kosztów w przypadku umowy pożyczki regulowanej kodeksem cywilnym – ale tylko w przypadku pożyczki dla osób fizycznych niezwiązanej bezpośrednio z ich działalnością gospodarczą lub zawodową²⁶. Zdefiniowały one w kodeksie cywilnym pojęcie pozaodsetkowych kosztów pożyczek dla osób fizycznych (na wzór obowiązujących regulacji w uokk) i wprowadziły również ich górny limit²⁷ zależny od długości trwania pożyczki. Limit jest tu jednak inny, niż ten dotyczący kredytu konsumenckiego i wyznacza się go według następującej relacji²⁸:

$$MPK = \left(K \cdot \frac{n}{R} \cdot 20\% \right)$$

gdzie:

- MPK – maksymalna wysokość kosztów pozaodsetkowych
- K – całkowita kwota pożyczki wydana do dyspozycji pożyczkobiorcy (nieobejmująca finansowanych z niej kosztów)
- n – okres spłaty w dniach
- R – liczba dni w roku

Dodatkowo ustanowiono, że pozaodsetkowe koszty pożyczki w całym okresie spłaty nie mogą być wyższe niż 25% kwoty pożyczki wydanej pożyczkobiorcy (tj. nieobejmującej finansowanych z niej kosztów)²⁹.

Podkreślić należy, że powyższy limit dotyczy pożyczek udzielonych w formie umowy pożyczki (a nie kredytu konsumenckiego) tylko osobom fizycznym na cele niezwiązane z ich działalnością gospodarczą lub zawodową. Pozostali kredyto- i pożyczkobiorcy w Polsce oraz osoby fizyczne, których kredyt nie jest kredytem konsumenckim (na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub zawodową) wciąż nie są w Polsce chronieni przed zawyżaniem kosztów kredytu przez instytucje kredytujące. Mimo więc doprecyzowywania i zaostrzania przepisów, mających chronić przed lichwą system ochrony cywilnoprawnej nie jest wciąż w Polsce pełny z uwagi na ograniczenia podmiotowe i przedmiotowe ustawy o kredycie konsumenckim³⁰ czy kodeksu cywilnego³¹. Zgodzić się więc należy z postulatem *de lege ferenda*

²⁶ Art. 720² § 1 kc.

²⁷ Art. 1 ustawy antylichwiarskiej 2022.

²⁸ Art. 720² § 1 kc.

²⁹ Art. 720² § 2-3 kc.

³⁰ Por. art. 3 ust. 1-1a, art. 4 ust. 1-2 uokk.

³¹ Por. art. 720² § 1 kc.

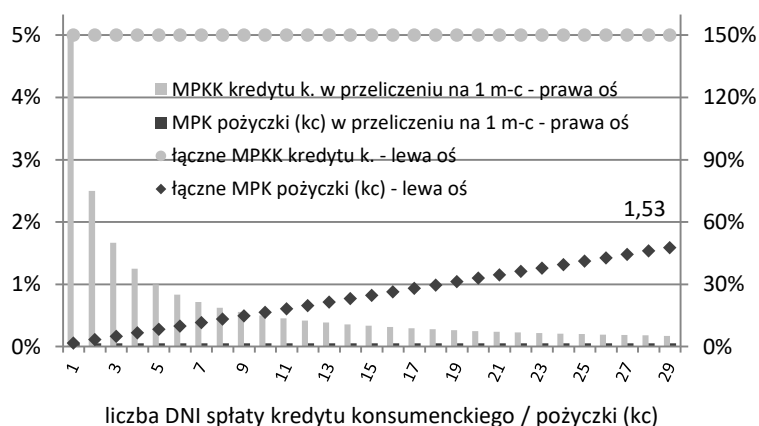
dalszego rozszerzenia regulacji ochronnych na wszelkiego rodzaju stosunki cywilnoprawne³² (konsumenckie i pozakonsumenckie).

6. Porównanie poziomu maksymalnych kosztów pozaodsetkowych w przypadku kredytu konsumenckiego i pożyczki (w rozumieniu kc)

Analiza nowowprowadzonego rozwiązania limitującego poziom maksymalnych kosztów pozaodsetkowych w przypadku pożyczek dla osób fizycznych udzielonych w formie umowy pożyczki (w rozumieniu kc) prowadzi do wniosku, że przepisy te są bardziej restrykcyjne – tj. korzystniejsze dla pożyczkobiorcy – niż obecne rozwiązania w przypadku kredytu konsumenckiego. Warto więc wiedzieć, że poza niewielkim wyjątkiem korzystniejsze jest dziś zaciągnięcie zobowiązania finansowego w postaci umowy pożyczki aniżeli kredytu konsumenckiego – por. rys. 3 i 4.

Największa różnica w poziomie MPKK dotyczy najkrótszych (oraz najdłuższych) terminów kredytowania i może być wielokrotna.

W przypadku długu zaciąganego na mniej niż 30 dni MPK dla kredytu konsumenckiego mogą być minimum 3-krotnie wyższe niż w przypadku pożyczki (w rozumieniu kc) – por. rys. 3.

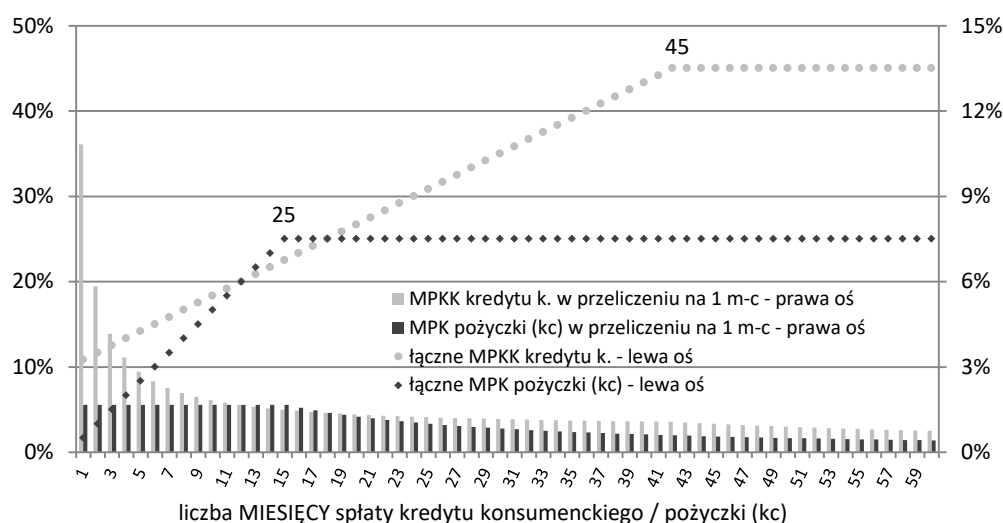
Rys. 3. Porównanie poziomu maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego i pożyczki (w rozumieniu kc) – jako % kwoty długu zaciąganego na okres do 30 dni (łącznie: punktory, na lewej osi oraz w przeliczeniu na 1 miesiąc pożyczki: słupki, na prawej osi)
(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

Na przykład przy okresie kredytowania równym 28 dni MPK w przypadku kredytu konsumenckiego mogą stanowić nawet 5% kwoty długu, a w przypadku pożyczki (kc) tylko jej 1,53%. Im krótszy okres kredytowania, tym różnica staje się coraz większa: w przypadku 7-dniowego zobowiązania MPK dla kredytu konsumenckiego mogą wynieść 5% kwoty długu, a pożyczki raptem jej 0,38%, czyli w przypadku kredytu konsumenckiego mogą być 13-krotnie wyższe – por. ciemne i jasne punktory na rys. 3.

W przypadku zobowiązań zaciąganych na dłuższe terminy różnica w atrakcyjności obu limitów jest różna – zależnie od okresu kredytowania. W przypadku długu zaciąganego na 1-4 miesiące limit MPK w przypadku kredytu konsumenckiego może być dwu- a nawet 6,5-krotnie wyższy niż w przypadku pożyczki w rozumieniu kc (por. ciemne i jasne słupki na rys. 4).

³² Czech, T. (2018). Kredyt konsumencki. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 400.

Im dłuższy okres kredytowania tym różnica w limicie maleje i, co ciekawe, w przypadku 12-miesięcznego zobowiązania limit MPK w obu przypadkach staje się jednakowy, a następnie przy dalszym wydłużaniu okresu zobowiązania korzystniejszy staje się limit dla kredytu konsumenckiego. Sytuacja ta jest aktualna do 18-miesięcznego okresu kredytowania, kiedy ponownie oba limity się zrównują (por. różnica między ciemnymi i jasnymi punktami na rys. 4). Powyżej tego okresu kredytowania korzystniejszy dla pożyczkobiorców (niższy) jest limit MPK w przypadku umowy pożyczki (kc). Co więcej, różnica w limicie powiększa się wraz z dalszym wydłużaniem okresu kredytowania do 3,5 roku, kiedy MPK w przypadku kredytu konsumenckiego (45% kwoty kredytu) stabilizuje się na poziomie 1,8-krotnie wyższym niż w przypadku pożyczki (kc; 25% kwoty pożyczki) – por. punktory na rys. 4.

Rys. 4. Porównanie poziomu maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego i pożyczki (w rozumieniu kc) – jako % kwoty długu zaciąganego na okres od 1 do 60 m-cy (łącznie: punktory, na lewej osi oraz w przeliczeniu na 1 miesiąc pożyczki: słupki, na prawej osi)
(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

Tak więc tylko w niewielkim przedziale czasowym rozwiązania ustawy o kredycie konsumenckim są obecnie korzystniejsze niż zdefiniowane w kodeksie cywilnym dla umowy pożyczki udzielanej osobie fizycznej – dla długu zaciąganego na okres od 12 do 18 miesięcy. We wszystkich pozostałych przypadkach korzystniejszy dla pożyczającego (tj. niższy) jest nowowprowadzony do polskich przepisów prawnych limit pozaodsetkowych kosztów dla umowy pożyczki dla osób fizycznych. Zestawienie wniosków z powyższej analizy zawiera tabela 3.

Tabela 3. Porównanie poziomu obecnie obowiązującego limitu maksymalnych pozaodsetkowych kosztów dla kredytu konsumenckiego i pożyczki (w rozumieniu kc) – zależnie od długości okresu kredytowania

forma umowy zobowiązania finansowego		okres kredytowania				
		< 12 m-cy	12 m-cy	> 12 m-cy i < 18 m-cy	18 m-cy	> 18 m-cy
1		3	4	5	6	7
1	kredyt konsumencki	wyższy	jednakowy	niższy	jednakowy	wyższy
2	pożyczka (kc)	niższy		wyższy		niższy

(Źródło: obliczenia i opracowanie własne)

7. Podsumowanie

Ostatnie przepisy antylichwiarskie w Polsce wprowadzone pod koniec 2022 r. najsilniej obniżyły limit pozaodsetkowych kosztów w przypadku kredytów konsumenckich poniżej 30 dni. Spośród kredytów na okres powyżej 30 dni limit PKK najbardziej uległ obniżeniu dla kredytów zaciąganych na 16-31 miesięcy. Co ciekawe, w przypadku kredytów konsumenckich udzielonych na okres 15-60 miesięcy (do 5 lat) obecne rozwiązanie jest mniej korzystne dla kredytobiorców niż to wprowadzone przejściowo na czas pandemii covid-19 (w okresie marzec 2020 – czerwiec 2021). Podkreślić należy, że grudniowa nowelizacja wprowadziła po raz pierwszy ograniczenia w poziomie pozaodsetkowych kosztów w przypadku umowy pożyczki regulowanej kodeksem cywilnym – ale tylko w przypadku pożyczki dla osób fizycznych niezwiązanej bezpośrednio z ich działalnością gospodarczą lub zawodową. Co ważne, w większości przypadków okresów kredytowania limit kosztów pozaodsetkowych dla umowy pożyczki jest korzystniejszy (niższy) niż dla kredytu konsumenckiego. Jedynie w sytuacji długu zaciąganego na okres od 12 do 18 miesięcy niższy jest zaostrożony w grudniu 2022 r. limit PKK dla kredytu konsumenckiego niż nowowprowadzony limit dla umowy pożyczki (kc). Znowelizowane rozwiązania – choć pozytywne, bo silniej ograniczające wysokość pozaodsetkowych kosztów – dotyczą jednak tylko i wyłącznie osób fizycznych i na dodatek tylko tych ich zobowiązań, które nie są związane z ich działalnością gospodarczą lub zawodową.

Podkreślić więc trzeba, że wprowadzone w 2022 r. zmiany w zakresie przepisów antylichwiarskich znacznie ograniczające wysokość kosztów pozaodsetkowych, są bez wątpienia potrzebne. Konsumenci, jak i inne podmioty gospodarcze, wymagają wsparcia w zbyt słabo rozumianym skomplikowanym świecie finansów, w którym przewaga instytucji finansowych jest ogromna i się powiększa. Należy jednak zauważyć również inne konsekwencje owych zmian. Zwłaszcza te negatywne. Nie tylko po to, by dostrzec zagrożenia z nimi związane, ale co ważniejsze, by następnym razem wprowadzać szersze rozwiązania, skuteczniej chroniące konsumentów i skuteczniej im pomagające. Bowiem pozornie korzystne dla kredytobiorców obniżenie maksymalnego poziomu pozaodsetkowych kosztów kredytu (i pożyczek) sprawia jednocześnie, że udzielanie kredytów i pożyczek stało się w Polsce mniej opłacalne, przez co nastąpi ograniczenie ich dostępności – w szczególności dla uboższej lub mniej zarabiającej części społeczeństwa (tak jak było to zauważalne w okresie przejściowo obniżonych limitów MPKK na czas covid-19). W konsekwencji spowoduje to odcięcie ich od dostępu do legalnego finansowania (gdzie regulacje prawne choć w pewnym stopniu zabezpieczają interesy kredytobiorcy) i zmusi część z nich do pożyczania pieniędzy w szarej strefie, gdzie nie obowiązują żadne limity, a pożyczkobiorcy pozbawieni są jakiegokolwiek ochrony, innych z kolei skaże na życie w gorszych niż dotychczas warunkach, co szczególnie dziś przy historycznie wysokiej inflacji, grozi zauważalnym zubożeniem polskiego społeczeństwa i obniżeniem wzrostu gospodarczego w kolejnych dekadach.

Nowe rozwiązania w szczególności uderzą w rynek najbardziej krótkoterminowych pożyczek (zwłaszcza chwilówek), gdyż wyjątkowo silnie ograniczyły limit pozaodsetkowych kosztów dla kredytu do 30 dni. Doprowadzi to do dalszych przejęć i konsolidacji branży firm pożyczkowych w Polsce, ograniczając konkurencję, czego oczywistym efektem będzie wyższy koszt pożyczek niż mógłby on być. Podrożeją też inne usługi finansowe. Instytucje kredytujące będą w ten sposób próbowały zrekompensować spadek sprzedaży. Stworzy to ponadto dogodne warunki do dalszego rozwoju szarej strefy i nieregulowanych ustawą o kredycie

konsumenckim lombardów. Skutki tych zmian odczuwają też inne segmenty rynku finansowego, z których firmy pożyczkowe pozyskują środki na swoją działalność – na przykład rynek obligacji emitowanych przez firmy pożyczkowe czy sektor bankowy, który także kredytuje ich działalność³³. Utrwali to symboliczne w Polsce oprocentowanie depozytów bankowych i wysoki spread w rynkowym oprocentowaniu³⁴, co jeszcze bardziej zniechęcać będzie do oszczędzania, osłabiając zasobność i zdolność do kredytowania oraz stabilność banków.

Podkreślić wreszcie należy, że ustawowe zaostrzenie limitów PKK – najsilniejsze w przypadku najkrótszych okresów kredytowania – zmusza do zaciągania długów na dłuższy okres i na większe kwoty (bo tylko wówczas kredytobiorcom opłaca się kredytować; Nowak 2019: 239-240). W efekcie redukcja limitów PKK doprowadziła do kwotowego wzrostu obciążenia kosztami odsetkowymi (bo zaciąganych na dłuższe okresy) i wyższego zadłużenia gospodarstw domowych, a niektórych wypchnęła do podziemia pożyczkowego (Lewicka-Strzałecka 2010: 215), wywołując skutki dokładnie odwrotne niż cel przepisów antylichwiarskich. Dodać przy tym należy, że przepisy antylichwiarskie są nadal omijane poprzez ustawione refinansowanie, w przypadku którego PKK naliczane są kolejny raz od łącznej kwoty długu, albo poprzez zawieranie umów niepodlegających pod ustawę o kredycie konsumenckim (np. sprzedaży z przyrzeczeniem odkupu, o doradztwo finansowe lub pośrednictwo w zorganizowaniu finansowania; Kisiel 2018).

Bibliografia

- [1] Afanasieff, T.S., Lhacer, P.M., Nakane, M.I. (2002). The Determinants of Bank Interest Spread in Brazil. *Money Affairs*, vol. XV, n. 2: 183-207.
- [2] Almarzoqi, R., Naceur, S.B. (2015). Determinants of Bank Interest Margins in the Caucasus and Central Asia. *IMF Working Paper* 15/87.
- [3] Berglöf, E., Bolton, P. (2003). The great divide and beyond – Financial architecture in transition. *CEPR Discussion Paper* 3476.
- [4] Brock, P.L., Rojas, L. (2000). Understanding the behavior of bank spreads in Latin America. *Journal of Development Economics*, 63(1): 113-134.
- [5] Claeys, S., Van der Vennet, R. (2008). Determinants of bank interest margins in Central and Eastern Europe: A comparison with the West. *Economic Systems*, 32(2): 197-216.
- [6] CRIF High Mark Credit Information Services (2022). Rynek pożyczkowy wraca do kondycji sprzed pandemii, 28 lutego.
- [7] Czech, T. (2018). Kredyt konsumencki. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa.

³³ Na powyższe zagrożenia uwagę zwraca od lat Związek Firm Pożyczkowych (2020). Porażające konsekwencje przyjęcia propozycji UOKiK, 23.03 (Pnews.pl).

³⁴ Feyen, E., Huertas, I.Z. (2020). Bank Lending Rates and Spreads in EMDEs Evolution, Drivers, and Policies, *Policy Research Working Paper* 9392, Claeys, S., Van der Vennet, R. (2008). Determinants of bank interest margins in Central and Eastern Europe: A comparison with the West. *Economic Systems*, 32(2): 197-216, Dumičić, M., Ridzak, T. (2013). Determinants of banks' net interest margins in Central and Eastern Europe. *Financial Theory and Practice*. 37 (1) 1-30, Berglöf, E., Bolton, P. (2003). The great divide and beyond – Financial architecture in transition. *CEPR Discussion Paper* 3476, Riess, A., Wagenvoort, R., Zajc, P. (2002). Practice makes perfect: a review of banking in Central and Eastern Europe. *European Investment Bank Papers*, 7, pp. 31-53, Brock, P.L., Rojas, L. (2000). Understanding the behavior of bank spreads in Latin America. *Journal of Development Economics*, 63(1): 113-134, Afanasieff, T.S., Lhacer, P.M., Nakane, M.I. (2002). The Determinants of Bank Interest Spread in Brazil. *Money Affairs*, vol. XV, n. 2: 183-207 oraz Almarzoqi, R., Naceur, S.B. (2015). Determinants of Bank Interest Margins in the Caucasus and Central Asia. *IMF Working Paper* 15/87.

- [8] Dumičić, M., Ridzak, T. (2013). Determinants of banks' net interest margins in Central and Eastern Europe. *Financial Theory and Practice*. 37 (1) 1-30.
- [9] Feyen, E., Huertas, I.Z. (2020). Bank Lending Rates and Spreads in EMDEs Evolution, Drivers, and Policies, *Policy Research Working Paper* 9392.
- [10] Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020a). Apel branży pożyczkowej do Premiera o dialog i konsultacje ws. projektu ustawy wydłużającej okres obowiązywania obniżonego limitu, 11 grudnia.
- [11] Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020b). Raport 100 dni tarczy antykryzysowej na rynku pożyczek, lipiec.
- [12] Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego (2020c). Rynek pożyczek skurczył się o ponad 60%. Analiza rynku pożyczkowego, kwiecień.
- [13] Kisiel, M. (2018). „Antylichwa 2.0” ma już dwa lata, a prawo wciąż dziurawe, 9 marca, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Antylichwa-2-0-ma-juz-dwa-lata-a-prawo-wciaz-dziurawe-7576474.html> – data pobrania 16.11.2023.
- [14] Lewicka-Strzałecka, A. (2010). Etyczne aspekty instytucji kredytu. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 13(1), s. 213–221. doi.org/10.18778/1899-2226.13.1.20
- [15] Nowak, P. (2019). Ochrona konsumenta przez ustawowe limitowanie opłat kredytowych, *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 15(1), s. 230-241, DOI: 10.24917/20833296.151.17
- [16] Ośko, P. (2020). Problematyka abuzywności pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego mieszczących się w limicie ustawowym z art. 36a KredytKonsU, *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 1 (49) s. 84-102.
- [17] Paleczna, M. (2021). Szczególne rozwiązania wprowadzone w tzw. pakiecie antykryzysowym w zakresie pozaodsetkowych kosztów kredytów konsumenckich, *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, nr 7(10), s. 121-135, DOI: 10.7172/2299-5749.IKAR.7.10.8
- [18] Redo, M. (2021). Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych w Polsce – chwilówki a koszty pozaodsetkowe kredytu i RRSO [w:] Współczesne i prognozowane problemy bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa międzynarodowego, Świeboda H., Gębska M. (red.), Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa, s. 43-73.
- [19] Riess, A., Wagenvoort, R., Zajc, P. (2002). Practice makes perfect: a review of banking in Central and Eastern Europe. *European Investment Bank Papers*, 7, pp. 31-53.
- [20] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst ujednolicony na podstawie tekstu jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 246, 2339).
- [21] Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2020 poz. 374).
- [22] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93).
- [23] Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015 poz. 1357).
- [24] Ustawa z dnia 6 października 2022 r. o zmianie ustaw w celu przeciwdziałania lichwie (Dz. U. 2022 poz. 2339).
- [25] Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2005 nr 157 poz. 1316).
- [26] Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015 poz. 1830).
- [27] Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi Sygn. akt III Ca 1746/16.

[28] Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi Sygn. akt III Ca 967/18, LEX nr 2581046.

[29] Związek Firm Pożyczkowych (2020). Porażające konsekwencje przyjęcia propozycji UOKiK, 23.03 (Prnews.pl).

